

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ และมีความสัมพันธ์กับมนุษย์อย่างใกล้ชิด ทรัพยากรป่าไม้ได้อำนวยประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อมนุษย์อย่างมหาศาล ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม ประโยชน์ทางตรงคือ เนื้อไม้ ผลผลิตจากป่า เช่น สมุนไพร สัตว์ป่า มูลสัตว์ และอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของปัจจัยสี่ ประกอบด้วย ที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งเป็นความจำเป็นทางด้านพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ส่วนประโยชน์ทางอ้อม ได้แก่ ป่าไม้เป็นแหล่งกักเก็บน้ำลำธาร เพราะต้นไม้จำนวนมากในป่าจะทำให้ฝนตกลงมาค่อย ๆ ซึมซับลงในดินกลายเป็นน้ำตายดิน ซึ่งจะไหลซึมมาหล่อเลี้ยงให้แม่น้ำลำธารมีน้ำไหลอยู่ตลอดปี ป่าไม้ทำให้เกิดความชุ่มชื้นและควบคุมสถานะอากาศไอน้ำซึ่งเกิดจากการหายใจของพืช ซึ่งเกิดขึ้นอยู่มากมายในป่าทำให้อากาศเหนือป่ามีความชื้นสูงเมื่ออุณหภูมิลดต่ำลงไอน้ำเหล่านั้นก็จะกลั่นตัวกลายเป็นเมฆแล้วกลายเป็นฝนตกลงมาทำให้บริเวณที่มีพื้นที่ป่าไม่มีความชุ่มชื้นอยู่เสมอ ฝนตกต้องตามฤดูกาลและไม่เกิดความแห้งแล้งเป็นแหล่งพักผ่อนและศึกษาความรู้ช่วยลดความรุนแรงของลมพายุและป้องกันอุทกภัย และป่าไม้ยังช่วยป้องกันการกัดเซาะและพัดพาหน้าดินจากน้ำฝนและลมพายุโดยลดแรงปะทะลง

ตำบลเขาซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเมือง มีพื้นที่ป่าสาธารณะเพียงสองแห่ง คือ ป่าสาธารณะโนนดุกใหญ่ และพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า ซึ่งพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่าเป็นพื้นที่ป่าของชาวบ้านและอำเภอเนื่องจากมีความหลากหลายทางชีวภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ สัตว์ป่า พืชสมุนไพรที่ควรค่าต่อการอนุรักษ์ มีการใช้ประโยชน์จากคนที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่และจากชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียง การใช้ประโยชน์มีทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การทำการเกษตร ปลูกพืชผักสวนครัวทำไร่ การเก็บหาของป่า เช่น การล่านก การเก็บเห็ด ไข่มดแดง การเข้าไปหาหนุ การเก็บแมลง การเข้าไปหาไม้ต่าง ๆ หาสมุนไพร การเข้าไปตัดไม้ทำฟืน และการเข้าไปเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ดังกล่าว เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการเข้าไปใช้เพื่อการดำรงชีพและเพื่อบริโภคในครัวเรือน และเมื่อมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่โดยไม่มีการกำกับดูแล ไม่มีกฎระเบียบในการเข้าใช้ประชาชนในพื้นที่ได้มีการบุกรุกทำลายป่าเพิ่มมากขึ้น การบุกรุกพื้นที่เพื่อทำการเกษตรต่างคนต่าง

ใช้ประโยชน์โดยไม่มีจัดการร่วมกัน ทำให้สภาพป่าสาธารณะโคกหนองข่าเริ่มเสื่อมโทรม ความสมบูรณ์เริ่มลดน้อยลงเกิดความขัดแย้งของผู้เข้าใช้ประโยชน์ เหตุจากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงได้เกิดแนวคิดที่จะศึกษาแนวทางการจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า การใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากพื้นที่สาธารณะของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณโดยรอบพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า รวมทั้งกระบวนการในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การวิจัยดังกล่าวจึงน่าจะเป็นการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการหาแนวทางในการจัดการพื้นที่ร่วมกัน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาที่เกิดจากการเข้าใช้ประโยชน์และลดความขัดแย้งของคนในชุมชนได้ส่วนหนึ่ง รวมทั้งจะทำให้เกิดแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า ที่มาจากความต้องการของคนในชุมชน เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า ให้คงอยู่ต่อไปให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาลักษณะทางประชากรของผู้ที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า
- 2.2 เพื่อศึกษาสภาพการใช้ประโยชน์ และการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า
- 2.3 เพื่อศึกษาปัญหาการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า
- 2.4 เพื่อศึกษาแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่าอย่างมีส่วนร่วม

3. ขอบเขตของการวิจัย

3.1 สถานที่ศึกษา กำหนดเฉพาะพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า ซึ่งเป็นป่าที่ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกันจำนวน 6 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 340 ไร่ การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ได้แก่การทำเกษตรกรรม การเลี้ยงสัตว์ การเก็บเห็ด การเก็บสมุนไพร และการเก็บพืช

3.2 ประชากร ศึกษาประชาชนจากชุมชนโดยรอบที่ใช้ประโยชน์จากป่าสาธารณะโคกหนองข่า จำนวน 6 หมู่บ้าน จำนวน 708 ครัวเรือน

3.3 ขอบเขต ประเด็นที่สนใจศึกษาประกอบด้วย

3.3.1 ลักษณะทางประชากรของผู้ที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองงำ สภาพทั่วไปของพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองงำและชุมชนโดยรอบที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองงำร่วมกัน

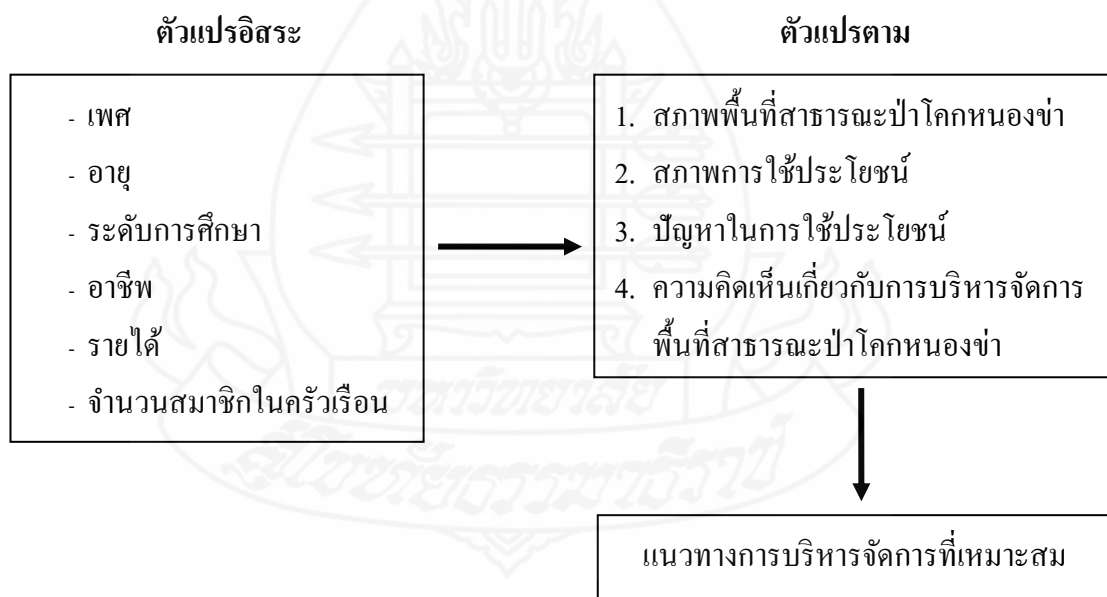
3.3.2 สภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองงำของชุมชน เช่น เหตุผลในการเข้าไปใช้ประโยชน์ ความถี่ในการเข้าไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ และความคิดเห็นเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองงำ

3.3.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองงำ

3.3.4 ปัญหาการใช้ประโยชน์พื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองงำในด้านต่างๆ ของชุมชนโดยรอบ

3.3.5 แนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองงำอย่างมีส่วนร่วม

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 ชุมชน หมายถึง ชุมชนที่ตั้งอยู่โดยรอบพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอมะนัง จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 6 หมู่บ้าน ซึ่งประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนดังกล่าวด้วยได้เข้าไปใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าสาธารณะ โคกหนองข่า

5.2 ป่าสาธารณะ หมายถึง พื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอมะนัง จังหวัดมหาสารคาม

5.3 การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมตัดสินใจ การอนุรักษ์ฟื้นฟูดูแลป้องกันดูแลรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าโคกหนองข่า อย่างเท่าเทียมกันบนพื้นฐานกฎระเบียบของชุมชน

5.4 การใช้ประโยชน์ หมายถึง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าโคกหนองข่า ในด้านการใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เป็นแหล่งอาหารและพืชสมุนไพร ใช้ทำฟืน ฯลฯ

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ได้ทราบถึงสภาพการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่า

6.2 ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ร่วมกัน

6.3 ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะป่าโคกหนองข่าที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน